

Sobre la llengua de Verdaguer

Ramon Pinyol i Torrents (Universitat de Vic)

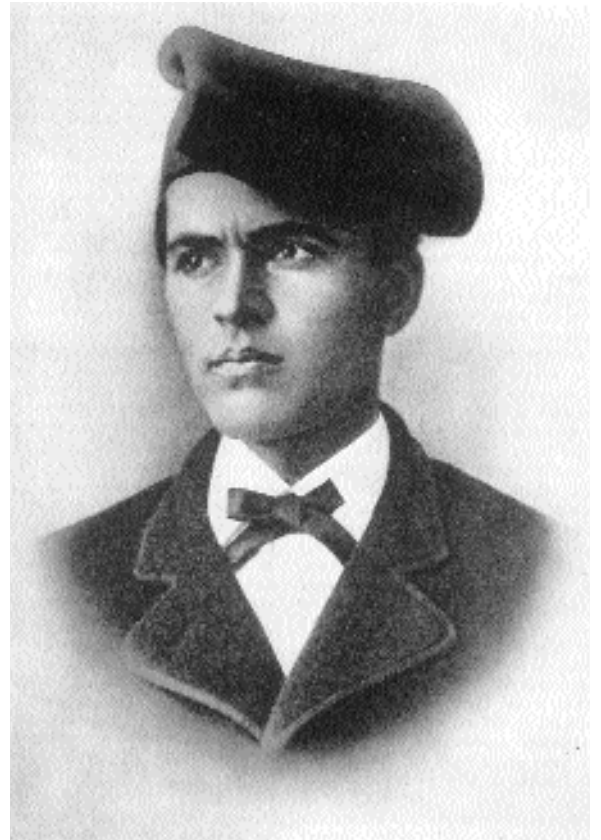
«Verdaguer aportà, imposà el nostre català bàsic.» Aquesta afirmació de Josep Carner sintetitza, potser millor que cap altra, la contribució decisiva de la llengua verdagueriana al català literari modern. Quan el poeta de Folgueroles va iniciar la seva carrera d'escriptor, el català literari era una llengua empobrida, plena d'interferències i sense sistematitzar. L'aportació de Verdaguer a l'establiment de la llengua literària que la Renaixença necessitava va ser fonamental. I això no sols per la riquesa del seu vocabulari i per la seva fecunditat imaginativa, sinó també per la influència que va tenir en la literatura coetània i en la posterior.

Ricard Torrents, en la seva edició crítica de *Dos màrtirs de ma pàtria, o siga Lluçà i Marcà* (Vic, Eumo Editorial/Societat Verdaguer, 1995), la primera obra èpica del poeta, comenta que aleshores a la llengua literària catalana «encara no hi havia entrat la preocupació per la genuïtat ni la recerca d'una tradició anterior a la del Barroc», a més de coexistir-hi «tota mena de materials en espera de la nova codificació que es derivaria del programa depurador de la Renaixença». Verdaguer, a desgrat de trobar-se condicionat per aquest context, ja es va destacar per la seva llengua en els primers premis que va obtenir en els Jocs Florals de Barcelona. Així, el secretari del certamen de 1866 deia del romanç «Nit de sang» que era «ple d'energia i expressions pintoresques». Aquest «pintoresquisme» existia, sobretot, per a les oïdes barcelonines, poc avesades al doll lingüístic que aportava Verdaguer.

L'escriptor folguerolenc partia, òbviament, de la llengua de la Plana de Vic. Però, ja des de la seva estada al seminari vigatà —on hi havia estudiants de diverses comarques, dels quals ens consta que aplegava mots i expressions—, es va interessar per la llengua viva, recollint literatura oral —en part copiada per a Manuel Milà i Fontanals i Marià Aguiló— i prenent

notes lexicogràfiques, uns hàbits que va mantenir posteriorment en les seves excursions i viatges arreu de Catalunya. A més, va llegir i rellegir els autors clàssics catalans —algunes obres, que no eren editades, les va conèixer directament en els manuscrits, gràcies a les facilitats que li donava el seu amic Marià Aguiló, que dirigia la Biblioteca de la Universitat— i va consultar els filòlegs professionals més reputats, com el mateix Aguiló, Milà i Fontanals i Josep Balari i Jovany. També consultava repertoris lexicogràfics, com ara el *Labèrnia* (el diccionari més notable de l'època), o obres de teoria i pràctica de la composició, com *Elements de poètica catalana i diccionari de sa rima*, de Pau Estorch i Siqués. A tot això, que ajuda a explicar el bagatge lingüístic verdaguerià, cal afegir-hi encara la gran consciència d'escriptor que posseïa i que li va fer sotmetre tota la seva obra a un procés constant de revisió, del qual són testimoni tant les múltiples variants que presenten les reedicions dels llibres i de les composicions soltes com els milers d'esborranys autògrafs que ens han pervingut.

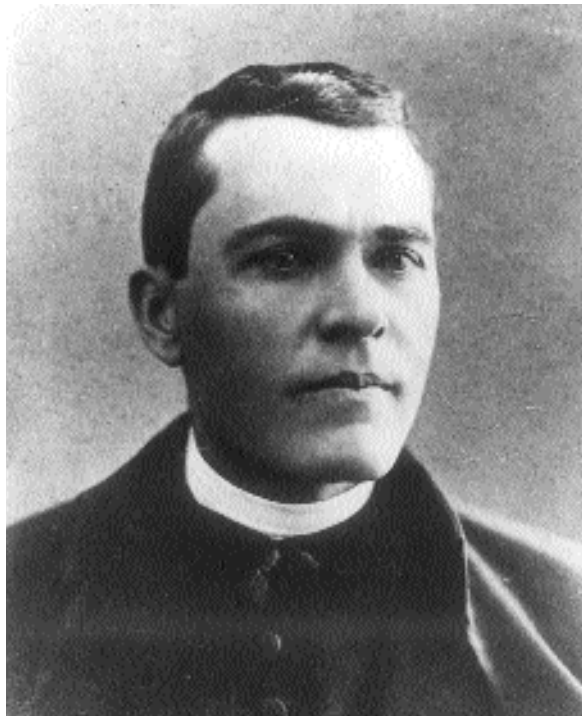
Com és sabut, la llengua que va trobar Verdaguer era plena d'interferències lèxiques, morfosintàctiques, prosòdiques..., una situació que va poder superar en part gràcies a la seva pregonera consciència lingüística. Tanmateix, home del seu temps, no va restar-ne completament al marge i la seva producció presenta també castellanismes. D'aquests, alguns ja s'havien introduït d'antic en la llengua rural; d'altres formaven part del llenguatge parlat urbà —convé recordar, potser, que va viure mitja vida a Bar-

Retrat de Verdaguer, tal com anava vestit l'any 1868 quan es va presentar al Saló de Cent de la Casa de la Ciutat, de Barcelona, a recollir el premi que havia guanyat als Jocs Florals.

celona— o de la tradició poètica barroca; i, en fi, d'altres eren cultismes o tecnicismes que no havien estat adaptats al català i sí al castellà. El fet cert és que, al capdavant, Verdaguer se'n va servir en menor proporció que els seus contemporanis i que, a desgrat d'alguns de molt reiteratius i presents ja en la producció juvenil (*hermós, hermosa, hermosura, dítxós, dítxosa, trono, ausència, porxe, real* [per «reial»] o *rosar* [per «fregar»], *esmeralda, estrago, supremo*), resulten gairebé irrelevantes al costat de la riquesa lèxica i fraseològica que emergeix tot-hora en l'*opus* verdaguerià. En aquest sentit, però, s'ha de lamentar que encara no estiguem en condicions de conèixer tot l'abast de l'aportació lèxica de Verdaguer al català literari. Així, no disposem de cap estudi d'ambició globalitzadora, a l'estil, poso per cas, del que Loreto Busquets va dedicar al lèxic de Josep Carner. És ben

cert, de tota manera, que els lexicògrafs han pouat abundantment en l'obra de Verdaguer, i els diccionaris de Marià Aguiló, el d'Alcover i Moll o el de Joan Coromines en fan argument d'autoritat. Tanmateix, el lector cercarà en va en els diccionaris moderns algunes paraules i expressions verdaguerianes. Podrà recórrer, això sí, a les edicions crítiques existents, l'escasse-

Jacint Verdaguer en plena joventut, a l'època en què va escriure *L'Atlàntida*, el primer dels seus grans poemes èpics.

mat per la verbalització de substantius (*botxinejar, emplataiar, melrosar, niuar, fletxar*). De fet, Verdaguer se servia amb tota naturalitat de les possibilitats idiomàtiques del català, i els resultats són, per exemple, ben visibles en la composició i la derivació.

dat de les quals, sigui dit de passada, deu ser una de les raons que expliquen que els estudiosos no hagin entrat a fons en l'estudi del lèxic de l'escriptor de Folgueroles.

De tota manera, una part important del vocabulari verdaguerià de base col·loquial o dialectal és fàcilment identificable (posem per cas: *pomareda*, 'pomerar', *cirer*, 'cirerer', *taup*, 'talp', *àliga*, 'àguila', *ressombra*, 'penombra', *horrissona*, 'horrible'...), com ho són molts arcaïsmes, d'altra banda molt abundosos en la llengua literària vuitcentista (com ara: *après*, 'després', *apar*, 'sembla', *quiscú*, 'cadascú', *jamai*, 'mai', *catiu/cativa*, 'captiu/captiva', *fel*, 'fidel', *sus*, 'sobre'...), i també formes errònies del tipus *anc* (per 'encara'), *cadavre* (per 'cadàver') o *cèbre* (per 'cervell'). Tampoc no ofereixen cap dificultat formes noves que segueixen solucions ben naturals com els adjectius obtinguts per derivació (*pinassa, bonicoi, altívol, arenívol, banyegaire, tramuntanal*) o els verbs for-

La manca de codificació de la llengua va ser un dels problemes lingüístics més greus del segle XIX i, com és prou sabut, va originar dures controvèrsies, especialment virulentes en el terreny de la regularització ortogràfica. Verdaguer, que va procurar passar-hi sense participar en polèmiques, es va adherir des dels inicis a la tendència del català acadèmic de tradició medieval, que encapçalava el seu amic Marià Aguiló. Però, de fet, ni es va mostrar mai bel·ligerant en les polèmiques ortogràfiques ni va tenir un sistema ortogràfic rígid. Seguia els consells dels seus amics de més confiança (Aguiló, Collell, Matheu), es feia corregir les obres per filòlegs professionals (Milà i, sobretot, Balari) o bé acceptava les normes —o les manies— de l'editor de torn. El que el preocupava era la gramà-

tica, el lèxic i la prosòdia, i ben poc l'arbitrarietat de les grafies, que, com a tothom aleshores, no deixaven de complicar-li la tasca d'escriure.

Els problemes prosòdics, llavors no

encia, prudència, paciència; los en *ancia*, constància, los considera curts, com en castellà pasion, que te dues sílabes, o com se pronuncia encara á la montanya passió, en tres? Me sembla haverne parlat á D. Mariano [Aguiló], y no m resolgué la questió, que per la poesia es grave.» Tampoc no la hi va resoldre Balari, que va respondre, sense fer-s'hi fort, que formaven diftong. Verdaguer, que tenia l'oïda més fina, percebia que la tendència en el món rural era la més genuïna i que a ciutat hi circulava la diftongació. La pràctica poètica verdagueriana, però, és vacil·lant en aquests casos, per bé que diria que hi predomina la pronúncia diftongada. El tema, si no m'erro, no va restar definitivament fixat des del punt de vista normatiu fins a la *Gramàtica* de Fabra de 1912. No podem, doncs, fer cap retret a Verdaguer quan, a l'hora de comptar els seus versos, hi trobem discrepàncies —no goso pas dir-ne «incorreccions»— amb els usos preceptius actuals. Fruit de la seva època, Verdaguer no era ni impermeable ni podia esborrar ell tot sol la mala tradició precedent. I, malgrat tot, va contribuir decisivament a canviar el panorama, amb una síntesi equilibrada entre la llengua clàssica medieval i la popular rural, que va esdevenir un model i que va retornar la confiança en la capacitat expressiva del català com a llengua literària. ♦

Verdaguer, que va procurar passar pel terreny de la regularització ortogràfica sense participar en polèmiques, es va adherir des dels inicis a la tendència del català acadèmic de tradició medieval, que encapçalava el seu amic Marià Aguiló

ben resolts normativament, tenien per al poeta Verdaguer un especial interès, com la qüestió següent, que planteja en una carta de 1895 a Balari i Jovany: «Los mots en *io*, oració, passió; los en